

Ludányi Zsófia¹

Online helyesírási segédeszközök használata az anyanyelvi órán: egy felmérés tanulságai

1. Bevezetés

Jelen dolgozat tárgya, hogy miként hasznosíthatók az általános és középiskolai helyesírás-tanításban az MTA Nyelvtudományi Intézete által fejlesztett *helyesiras.mta.hu* online tanácsadó portál segédeszközei. Tanulmányomban egy empirikus kutatást ismertetek, amely a portált aktívan használó pedagógusok tapasztalatait vizsgálja, kiegészítve a portál fejlesztőihez általános és középiskolai pedagógusoktól érkezett e-mailes visszajelzésekkel.

2. A helyesiras.mta.hu bemutatása

2013 áprilisában nyílt meg *helyesiras.mta.hu* online tanácsadó portál, amelynek létrejöttét az MTA Nyelvtudományi Intézetének nyelvi tanácsadó szolgálatához érkező kérdések motiválták, e kérdések 90%-a ugyanis helyesírással kapcsolatos (Kardos 2007: 114). A Nyelvtudományi Intézet évtizedek óta működő közönségszolgálatának tapasztalatai azt mutatták, hogy a telefonon, e-mailen keresztül történő nyelvi tanácsadás kapacitása már nem volt képes megfelelően kiszolgálni a tömeges igényeket, így merült fel a nyelvi tanácsadási tevékenység kibővítésének ötlete egy mindenki számára hozzáférhető online felülettel (bővebben l. Váradi–Ludányi–Kovács 2014: 43–45). A portál létrehozásának célja tehát a nyelvi tanácsadó-szolgálat munkájának segítése, tehermentesítése, nem pedig helyettesítése volt. A nyelvi tanácsadás régi és új módjai, eszközei egymás mellett élnek, kiegészítik egymást: „a teljesen automatizált rendszer – szükség esetén – visszavezeti a kérdezőt az »emberhez«, a személyes nyelvi tanácsadáshoz” (Heltainé Nagy 2014).

A tanácsadó portál az alábbi helyesírási területeken képes segítséget nyújtani: különírás-egybeírás, szószintű helyesírás-ellenőrzés (egyes egyszerű – nem összetett – közszoói alakok helyességének ellenőrzése), tulajdonnevek (különösen földrajzi nevek) helyesírása, elválasztás, számok és dátumok helyesírása, betűrendbe sorolás. (A portál részletes ismertetését

---

¹ LUDÁNYI ZSÓFIA 2012 óta az MTA Nyelvtudományi Intézet Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Osztályának tudományos munkatársa. 2014–2017 között megbízott óraadóként a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén oktatott. 2017 szeptemberétől óraadó oktató az Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékén. Az MTA Nyelvtudományi Intézet online helyesírási tanácsadó portáljának, a *helyesiras.mta.hu* weboldalnak egyik készítője és üzemeltetője. Az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottságának és az MTA Orvosi Nyelvi Munkabizottságának tagja. Fő kutatási területei: az orvosi szaknyelvre irányuló nyelvalakító tevékenység elemzése, különös tekintettel a nyelvi ideológiákra; helyesírás, a mai magyar orvosi helyesírás, számítógépes nyelvészet.

1. Kovács 2013; Ludányi et al. 2014.) A *helyesiras.mta.hu* nem csupán a jó megoldást vagy megoldásokat adja meg, hanem megjeleníti a hatályos akadémiai helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontját is, továbbá felhívja a figyelmet a 11. kiadáshoz képest megváltozott helyesírású alakokra. A szabálypontokon kívül a Külön vagy egybe? eszköz részletes magyarázattal is szolgál, amelyet a „Részletek” gombra kattintva jeleníthetünk meg (1. ábra).

1. ábra. A Külön vagy egybe? eszköz megoldási javaslata, magyarázatokkal

A szabálypontokra kattintva előhívható az AkH.¹² elektronikus változata, ahol közvetlenül is elolvashatjuk a vonatkozó helyesírási szabályt. Noha a portál nem kifejezetten oktatási célra készült, ezek a tulajdonságok oktatási célokra is alkalmassá teszik, mivel a magyarázatok áttanulmányozása segíti a szabályok szövegének megértését, emlékezetbe vésését, vagyis a későbbi hatékony szabályalkalmazás kezdeti lépéseit (vö. *Antalné Szabó 2008*).

3. Tanári tapasztalatok – egy empirikus kutatás tükrében

A *helyesiras.mta.hu* portál helyesírásórán való alkalmazásának lehetőségeiről, az ezzel kapcsolatos saját (felsőoktatásbeli) tapasztalataimról korábbi tanulmányomban számoltam be: részletes áttekintést készítettem arról, hogy a helyesírási témakörök közül melyekhez használhatók a portál webeszközei (*Ludányi 2017: 110–111*), ugyanitt az oldal használatával

kapcsolatos feladattípusokat is bemutattam (*Ludányi 2017: 113–114*). Ezekhez hasonlóan javaslom a portál használatát a közoktatás bármelyik szintjén is. Azért is tartom fontosnak, hogy a pedagógusok is elsajátítsák a webeszközök megfelelő használatát, mert a kerettanterv is többször hivatkozik a *helyesiras.mta.hu* weboldalra, l. például az 5. és a 8. osztályok számára készített tanmenetjavaslatokat (pontos internetes elérhetőségük megtalálható a bibliográfiában Tanmenetjavaslat 5., Tanmenetjavaslat 8. néven), továbbá az OFI kísérleti tankönyveit (pl. *Balázs et al. 2017*).

3.1. Az alkalmazott módszerek

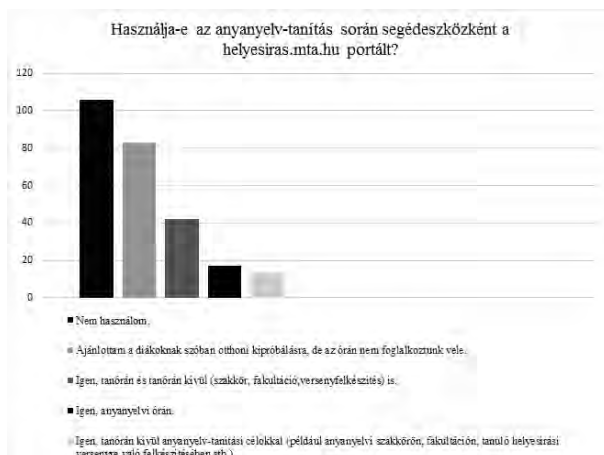
A portál közoktatásbeli felhasználhatóságáról kérdőíves vizsgálatot végeztem 2016 júniusa és decembere között. Az adatközlők kiválasztásánál a kényelmi mintavételt alkalmaztam, célom a potenciális adatközlők minél könnyebb elérése volt, a minta tehát nem reprezentatív, bizonyos tendenciák kimutatására azonban így is alkalmas. Mivel a kérdőívet az interneten tettem közzé magyartanároknak szóló közösségi oldalakon, így a kitöltők a lehetséges adatközlőknek a digitálisan aktív rétegeből kerültek ki, vagyis azok közül, akik feltételezéseim szerint nagyobb valószínűséggel ismerik és használják a portált.

A kérdőíves kutatás mellett felhasználtam azokat a visszajelzéseket is, amelyek általános és középiskolai magyartanároktól, tanítóktól érkeztek a portál „Visszajelzések” űrlapján keresztül, illetve a nyelvi tanácsadó szolgálat e-mailes elérhetőségére.

3.2. Eredmények

A kérdőívet összesen 261-en töltötték ki: az adatközlők legnagyobb része középiskolai magyartanár (~45%), kisebb részük általános iskolai magyartanár (~39%) vagy tanító (~16%). Az életkor szerinti megoszlást elemezve legnagyobb százalékban (~32%) a 41–50 éves korosztály képviseltette magát, a nemeket illetően pedig a kitöltők ~91%-a nő.

A kérdőívet – interaktív módon – úgy építettem fel, hogy figyelembe vegye az egyes adatközlők használati szokásait: ha tehát a kitöltő azt az opciót választotta, hogy nem vagy alig ismeri a portált, akkor a kérdőívnek a portál használatával foglalkozó kérdései meg sem jelentek, hanem egyből a kérdőív végére ugrott. Így az összesen érkezett 261 kitöltésből csak 72 választ elemzek a továbbiakban: azokét a felhasználókékat, akik azt az opciót választották, hogy rendszeresen használják a portált az anyanyelvi órán és/vagy tanórán kívüli tevékenységek során (anyanyelvi szakkör, versenyfelkészítés stb.). Az adatközlők portálhasználati szokásait a 2. ábrán látható diagram összegzi (a továbbiakban a diagram 3., 4. és 5. oszlopában található lehetőséget választók válaszait vizsgálom). Terjedelmi okokból a kérdőív átfogó bemutatására és elemzésére nincs módom, így csak egyes, általam legfontosabbnak ítélt témakörök közül ismertetek néhányat.

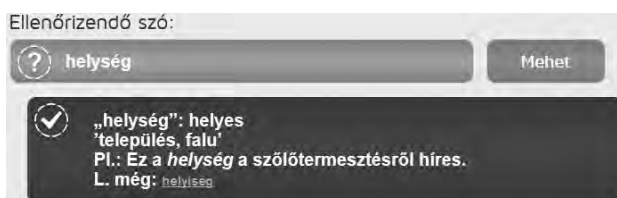

2. ábra. Az adatközlők portálhasználati szokásai

3.2.1. A portál használatának céljai

Látszólag magától értetődőnek tűnik, hogy a helyesírási tanácsadó portált mire használja a pedagógus, a kérdés azonban korántsem olyan egyértelmű. Részint amiatt, mert a portál egyik eszköze, a *Helyes-e így?* – az egyszerű szavak helyesírásának ellenőrzésén túl – beépített nyelvhelyességi funkciókkal is rendelkezik, részint pedig mert a portál üzemeltetésével töltött többéves tapasztalataim azt mutatják, hogy a felhasználók sokszor hívják segítségül az oldalt olyan kérdések megválaszolására is, amelyre nem alkalmas.

A *Helyes-e így?* eszköznek – az egyszerű szavak helyesírásának ellenőrzésén túl – egyik igen hasznos nyelvhelyességi funkciója a paronimafelismerés: a paronim szópárok egyik tagjának beírásakor megadja a szó jelentését (példamondattal), valamint a hozzá hasonló hangalakú párját. A 3. ábrán erre láthatunk példát.

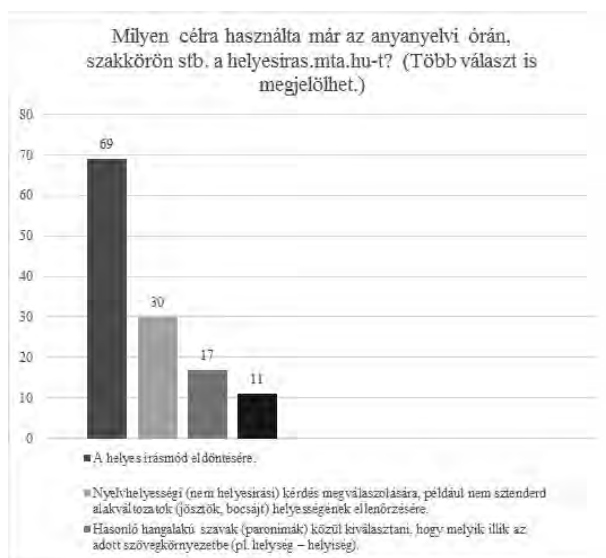
3. ábra. A *Helyes-e így?* eszköz paronimafelismerő funkciója

Az említetteken kívül többször tapasztaltuk, hogy a felhasználók azért hívják segítségül a *Helyes-e így?* eszközt, hogy választ kapjanak arra a kérdésre, „létezik-e az adott szó a magyar nyelvben”. Az esetek egy részében valójában arra gondoltak, részei-e a sztenderd nyelvváltozatnak a nyilvánvalóan korlátozottabb használati körű *jöszölk*, *bocsájt* stb. alakváltozatok, míg más esetekben kifejezetten ritkán előforduló, szokatlan, többnyire többszörösen toldalékoltt szóalakok létezésének kérdésére szerettek volna választ kapni (például: *fátyolosodás*, *mattosít*). A *Helyes-e így?*

ugyanis ezeket az alakokat ismeretlennek jelöli, így a felhasználók arra a következtetésre jutnak, hogy ezek az alakok „helytelenek” (= nem sztenderdek), netán nem is léteznek. Természetesen ez nem így van, hiszen ha ritka alakok is, léteznek (mivel a magyar beszélőközösség egy csoportja használja őket), ami pedig „helyességüket”, pontosabban (amit a felhasználók gyakran értenek ezen): a sztenderd nyelvváltozatban való elfogadottságuknak mértékét illeti, arról végképp nem tud információt nyújtani az automatikus, merőben „gépi logikával” működő program.

Nagyon fontos, hogy a pedagógus tisztában legyen azzal, hogy a *Helyes-e így?* és a weboldal többi eszköze – helyesírás-ellenőrző, nem több. (Kivételt képez a már említett paronimafelismerő funkció.) Éppen ezért nem szabad másra használni, mint amire való, mert igencsak félrevezető lehet, mi több, akarva-akaratlanul is elősegítheti az iskolai nyelvi alapú hátrányos megkülönböztetést, nyelvi tévhitek továbbörökítését.

A 4. ábra összegzi az adatközlők válaszait arra a kérdésre, milyen célra szokták használni a portált. A 2. oszlopból jól látszik, hogy a fentebb részletezett nyelvhelyességi kérdésekben is segítségül szokták hívni a portál eszközeit, noha az ilyen típusú kérdésekben nem illetékes.

4. ábra. Az adatközlők e célból vették igénybe a portált

Szorosan kapcsolódik az előzőekhez az a kérdés, hogy a portált használó pedagógusok elolvasták-e a felhasználói útmutatót, mielőtt felhívták volna az eszközökre diákjaik figyelmét. Saját bevallásuk szerint az adatközlők 86%-a elolvasta, és csak a maradék 14% nem, noha a felhasználói szokások nem ezt támasztják alá: vannak rendszeresen visszatérő, a nem megfelelő eszközhasználatból adódó típuskérdések, tipikus visszajelzések. Erre a jelenségre mutatok be egy példát.

Egy pedagógus az alábbi visszajelzést küldte a *helyesiras.mta.hu* portál használatáról: „Tanítványaim jelezték vissza, hogy az Elválasztás menüpont alatt a *szemüveg* szót kétféleképp is helyesnek ítéli a program: elfogadja a **sze-mü-veg* formát is. Meglátásom szerint ez nem helyes, hiszen összetett szóról van szó.”

Később ugyanez a levélíró jelezte, hogy a **kert-ig* elválasztást is helyesnek javasolja a rendszer, számos másik, nem megfelelő elválasztási javaslat mellett. Némi utánajárás után kiderült, hogy a levélíró és tanítványai azért kaptak rendre helytelen válaszokat, mert nem az előírt formátumban írták be az elválasztandó szavakat. Az elválasztóeszköz ugyanis úgy működik, hogy az elválasztandó szavakat csak be kell írni a beviteli mezőbe, nem pedig egy adott elválasztási módot kell begépelni, amelyről az eszköz megmondja, helyes-e vagy sem. Ha olyan bemeneti karaktersorozatot kap a program, amely már eleve kötőjelet tartalmaz (például a szótagszámlálás szabálya vagy mozgószabály miatt), akkor tudja, hogy ott összetételi határ van, tehát mindenképpen ott kell majd elválasztania, akkor is, ha a máshol lenne a szótaghatár. Így, mivel bemenetként a *sze-mü-veg* karaktersorozatot kapta, nem pedig a *szemüveget*, az algoritmusnak megfelelően nem változtatott az elválasztáson, csak a szokott módon | jelekkel jelölte a vélt összetételi (és egyben elválasztási) határokat, tévesen azt a képzetet keltve, hogy az eredmény egy helyes, javasolt elválasztási mód. – Néhány levélváltás után sikerült tisztázni a félreértést.

3.2.2. A leggyakrabban használt eszközök

Ahogy a bevezetőben szóltunk róla, a *helyesiras.mta.hu* hétféle eszközt kínál a különféle helyesírási problémák megoldására. Ezek közül a legnépszerűbbek a *Külön vagy egybe?*, illetve a sokat ígérő nevű, de valójában egyszerű szószintű helyesírás-ellenőrző, a *Helyes-e így?*. A kérdőíves felmérés eredményei is ezt a tendenciát támasztják alá: a leggyakrabban használt eszköznek a kitöltők 54%-a *Helyes-e így?*, 43%-uk a *Külön vagy egybe?* eszközt jelölte.

3.2.3. Hibajelenségek

Természetesen, mint minden számítógépes programnál, a portál webeszközeinél sem 100%-os a megbízhatóság, előfordulhatnak hibás javaslatok. (Ezeket a felhasználói visszajelzések alapján mindig javítani szoktuk.) Nem szerencsés, de előfordulhat, hogy éppen a tanítási órán ad rossz választ a program, ami zavarba ejtheti a pedagógust is. A kérdőív rákérdezett arra is, hogy az adatközlő hogyan járt el akkor, amikor hibás javaslatot adott a program. Ennek a kérdésnek a megválaszolása nem volt kötelező, mivel nem biztos, hogy minden adatközlővel előfordult már ilyen eset. Pozitív tapasztalat, hogy a tanárok a helyesírás-ellenőrzőkhöz való kritikus hozzáállásra igyekeznek nevelni diákjaikat: ne higgyenek vakon a gépi helyesírás-ellenőrzésnek, s hogy ilyen esetekben mindig a papíralapú szótárt vegyék alapul. Az azonban kevésbé öröndetes, hogy a kérdésre érkezett 41 válasz közül mindössze 1 (!) fő választotta azt az opciót (is), hogy jeleznék a hibát a portál fejlesztőinek. A visszajelzések alapján folyamatosan javítjuk a hibákat, fejlesztjük a portált, így e sorokon keresztül is buzdítjuk a pedagógus kollégákat, hogy bátran jelezzék észrevételeiket.

3.2.4 Oktatásbeli használhatóság

A kérdőív egyik modulja kifejezetten azt vizsgálta, szakmódszertani szempontból mennyire ítélik hasznosnak a portál webeszközeit a gyakorló pedagógusok.

3.2.4.1. Az instrukciók

Minden egyes eszköz fölött rövid instrukció olvasható a kérdés bemeneti formátumával kapcsolatban. Például a *Külön vagy egybe?* eszköz bemeneti mezője fölött az alábbi utasítás olvasható: „A kérdéses szavakat szóközzel elválasztva írja be!”, az *Elválasztás* eszköznél: „Kérem, adja meg azt a szót (szavakat), amelynek (amelyeknek) az elválasztására kíváncsi!”, a *Dátumok* eszköznél pedig: „Kérem, adjon meg egy dátumot 'ÉÉÉÉ-HH-NN' formában, vagy válasszon egy dátumot a naptárból!” Az utasítások után egyes eszközöknél példákat is találhatunk, amelyekre rákattintva automatikusan beíródnak a beviteli mezőbe. A visszajelzések, illetve a logfájlok alapján a felhasználók sokszor nem a kért formátumban írják be kérdéseiket (l. például a 3.2.1 pontban írottakat), így felmerült bennem, hogy (1) a felhasználók nem olvassák el az utasításokat, (2) az utasítások nem elég egyértelműek. Az instrukciók egyértelműségét vizsgáló kérdésre kapott 72 válasz közül ~86% egyértelműnek találta azokat, ~14%-uk pedig az alábbi opciót választotta: „Többé-kevésbé egyértelműek, de előfordult, hogy nem volt minden világos.” A harmadik opciót („Nem olvastam el az instrukciókat) egyetlen kitöltő sem választotta.

3.2.4.2. A magyarázatok

A weboldal hét eszköze közül igen hasznos oktatási segédeszköznek bizonyult a *Külön vagy egybe?* eszköz, amely a megoldási javaslaton kívül részletes magyarázatokkal is szolgál (*1. ábra*). A kérdőívben rákérdeztem arra is, milyennek ítélik meg a pedagógusok a magyarázatokat. A kapott 72 válasz ~72%-a pozitív visszajelzést adott: „Igen, nagyon hasznos, hogy nemcsak írásmódot javasol az eszköz, hanem meg is indokolja, mely szabályok alapján.” A kitöltők 24%-a szerint hasznosak ugyan a szabálymagyarázatok, de kissé túlbonyolítottak, lehetnének sokkal egyszerűbbek, közérthetőbbek. Elenyésző azoknak az adatközlőknek a mennyisége (~4%, csupán 3 fő), akik nem tekintik hasznosnak a magyarázatokat, mivel azok túl hosszúak, és valószínűleg úgysem olvassák el őket a diákok.

4. Összegzés, kitekintés

Tanulmányomban egy a *helyesiras.mta.hu* weboldal közoktatásbeli felhasználását vizsgáló empirikus kutatás részeredményeit mutattam be. A portált aktívan használó pedagógusok összességében hasznos segédeszköznek tartják a portált. A kérdőíves vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a pedagógusok ismerik a *helyesiras.mta.hu* portált, de sokan inkább csak önelenőrzésre ajánlják a diákoknak, vagyis az az anyanyelvi órán többnyire csak az említés szintjén van jelen. Megítélésem szerint azonban igazán hatékony segítséget azt jelentene, ha a tanár (tanító) bemutatná a portált a diákoknak (miben tud és miben nem tud segíteni), és gyakorlófeladatok segítségével sajátíttatná el a helyesírás-ellenőrző eszközök megfelelő használatát.

A pedagógusképzésben is célszerű lenne felhívni erre a leendő magyartanárokat, tanítókat figyelmét, hiszen a helyesírás-tanításnak – az anyanyelvi kompetencia fejlesztésének részeként – össze kell kapcsolódnia a digitális kompetencia fejlesztésével is (*Antalné Szabó 2008*).